

Az Elnök urat nemcsak sok szeretettel üdvözlöm, de nem mulaszthatom el megjegyezni, hogy szinte már félelbernek érzem magam, ha nem vagyok Magával.

Havas Endre

Mellékeltem egy levelet a grófnőtől.

Nagyon várják ide Elnök úrékat. A park nagyon szép, a koszt kitűnő. Az elnöknének is jó lesz egy kicsit pihenni.

Pesti címem: VII. Damjanich u. 32. IV. 2.

Történeti Hivatal K 747 (egykorú másolat)

¹ Cziráky Béla. L. e kötet 263., 270. sz. levelét.

² Beck Salamon jogász, Károlyinak hazatérése után jogi képviselője volt. A Gárdonyi utcai villáról van szó, ahol Károlyiék 1946–47-ben laktak.

262. JÁSZI OSZKÁR KÁROLYI MIHÁLYHOZ

(Oberlin, 1946. augusztus 24.)

Mélyen tisztelt és kedves Barátom!

Augusztus 6. nehezen várt leveled nagy örömet okozott nekem. Tiszta, világos és pontos képét adtad az otthoni „demokráciának”, nagy bajainak és nehézségeinek. Mindezek dacára boldoggá tett diadalutad és személyiségednek gyorsan növekedő elismertsége és tekintélye. És mindenekfelett a Te felemelkedésed a pártok fölé és [a] szokványos dogmák nyomasztó légköre fölé nagy és biztató ígéret a jövő számára. A grófnő szép és jelentékeny szerepe ugyancsak felbátorító. Az is egy kellemes mellékterméke a helyzetnek, hogy köszvényed oly hirtelen elmúlt. (Ennek értékét élénken érzem, amikor arthritikus térdeim elkészerítik napi rövid sétámat.)

Szükségtelen mondani, hogy az általános helyzetet illetőleg a nagy dolgokban egyetértünk. Úgy látom, hogy nem ismered a Foreign Affairs-be írt cikkemet, mely kb. ugyanezeket a pontokat hangsúlyozza. (Egyidejűleg elküldöm Neked.) E megegyezések dacára eltérnek véleményeink fontos kérdésekben. Alig hiszem, hogy a gyakorlatban együtt tudnánk működni. Csak zavarom utadat. Szerencsére erre nem kerülhet a sor, mivel álláspontom változatlan, hogy csak mint kutató, turista, barát és elvi dolgok magyarázója és mint véglegesen amerikai állampolgár látogatnék el a Duna partjaira. Te még mindig túlságosan marxista és én túlságosan individualista vagyunk [sic!], hogysem a gyakorlati politika útjain együtt mehettünk egymás zavarása nélkül.

Csak néhány ilyen ellentétet akarnék felemlíteni:

1. Persze a szomszéd államokba való bekapcsolódás (helyesebben a velük való integráció) továbbra is a mi sorsdöntő problémánk. Ámde a képzelhetően legrosszabb taktika erre az, hogy kis imperialista nacionalista szomszédaink minden pofonját alázatosan fogadjuk és tisztelettel nyugtázzuk és fascistáknak bélyegezzük azokat, akik e gyalázatosságok alatt feljajdulnak. Ez mindenekfelett egy erkölcsi szempont. Mi, akik az Apponyiak, a Tiszák, a Bánffyak, a Horthyék nemzetiségi politikáját megbélyegeztük, hitelüket veszített emberek volnánk, ha a kis cseh rablók üzelmeit szó nélkül túrnók el.

Tehát igenis a világ közvéleménye előtt el kell ítélnünk keményen az új nemzetiségi politika infámiáit, melyek ezerszer rosszabbak, mint az Apponyié. Az államférfias bölcsesség abban állana, hogy a megkínzott magyarságot egyben figyelmeztessük, hogy

mindezen egy új irredentizmus nem segíthet, hanem az egyedüli orvosság [a] konföderáció [az] ilyen és hasonló gázságok elhárítására.

Ez az oka, hogy nem tudom osztani kedvező ítéletemet a Vámbéry könyvéről. Nagy eltévelyedés volt a részéről, amikor a cseheket kivédte és gaz politikájuknak alibit adott. Nagyon meg fogom őt róni könyvéről irandó bírálatomban.

Annál melegebben osztom álláspontodat a magyarországi németiség ügyében. A németiség kiűzése elvette tiltakozásunk erkölcsi alapját. Ugyanezen politika folytatása lesz, ha most Titóék a magyarokat fogják kiűzni Jugoszláviából. Mindezek az elvetemültségek a Sztálin politikájára vezethetők vissza.

2. A parasztszövetkezetek kérdésében még erősebben szövetkezeti vagyok, mint Te. (Ez történelemfilozófiám része, szemben a marxista központosító állambölcselettel.) Ámde a magyar parasztok józanságának jele, hogy félnek a kolhozoktól. Ugyanis a kolhoz nem szövetkezet, hanem fegyveren alapuló kényszer-szervezet, mely csakis százezrek kiüldözése és legyilkolása árán volt létesíthető. Aki Magyarországon ugyanezen eszközöket akarná alkalmazni, olyan istentelenséget követne el, mely okvetlenül előbb-utóbb ellenforradalomba kergetné a népet. És erre igazán nincs szükség, mivel a magyar nép eléggé érett arra, hogy a szövetkezés nagy előnyeit belássa. Erre okos törvények és okos kísérleti telepek kellenek.

3. Nagy marxista tévedés azt hinni, hogy az Egyesült Államok érdeklődése Magyarország iránt kizárólag vagy túlnyomóan üzleti természetű. A magyar piacnak elenyészően csekély a jelentősége. Amiért Amerika egyre erősebben érzi a magyarkérdés fontosságát, annak két oka van. Az egyik az igazságosság szenvedélye, mely igen komoly és erős motívum sok ezer munkás, író, intellektuel, pap és művész lelkében. A másik egy hatalmas politikai motívum: ha az összes dunai államokat Sztálin felszippanítja, a bolsevista imperializmus megy feltartóztathatatlanul tovább. A militarista államkapitalizmus Amerikát is el fogja borítani.

4. Én is azt hiszem, hogy a falukutatókat nem volna nehéz meggyőzni az októberi út helyességéről. Többen közülük [a] nagy veszedelmek közepette elvesztették a fejüket, de azért komoly értékek vannak e csoportban. A Hatvány vádjainak van némi alapjuk, de ismert históriájával gyakran nagyít és elferdíti a tényeket. Ő is bedőlt annak az olcsó frazeológiának, hogy mindenki, aki nem követi a szoci taktikát, egyszerűen fasiszta, és aki kritizálni meri a zsidó túltengéseket, antiszemita.

Tudom, hogy ezekben a dolgokban sokszor csak hangsúlykülönbségek vannak közöttünk, de *c'est le ton qui fait la chanson*.¹ És félek, hogy még mi is disszonánsan énekelnénk. Ebből a szempontból nézem a Böhm indítványát is. Persze, hogy a Károlyi nagy történelmi és morális erőinek megszervezése roppant fontos volna. De ehhez a Károlyi egyénisége nem elég. Ehhez egyéb tényezők is szükségesek volnának: 1. Egy jól átgondolt, úgy bal, mint jobb felé reális pártprogram. 2. Egy erkölcsileg abszolút megbízható pártvezetőség kirostálása. 3. Az emigráció összes igazi értékeinek hazahozása. (Hogy ezek híresek-e vagy nem, teljesen közömbös. Egy meglehetősen nagy listát lehetne összeállítani!)

Magam is érzem, hogy ezeket a dolgokat nem lehet levélileg elintézni, legfeljebb jelezni néhány szempontot. Egy hosszabb eszmecsere talán közelebb hozna minket egymáshoz, vagy talán eltávolítana. Valószínű, hogy véleményeim túl intranzigensek [a] reálpolitikusok számára. De egy utolsó élő szavas kibeszélés szükségét egyre élénkebben érzem, és ezért a dunai út terve izgat. Úgy érzem, hogy ezekben az időkben jó volna Melletted lenni, mint oly valaki, aki nem akar semmit elérni a maga számára és nem akar „politizálni”. Talán meg tudnék magyarázni néhány dolgot az új nemzedéknek (főleg az elvi politika nélkülözhetetlenségét, és a cinizmus mérgének halálos veszedelmét), amit

mások kevésbé tisztán látnak. Az is nagyon vonz, hogy búcsút vegyek régi barátaimtól és híveimtől. És legfőképp, hogy végignézzem még egyszer a dunai helyzetet és diagnosztizálhassam a jövődöt a legtekintetnélkülibb őszinteséggel.

Ámde ennek a hazautazásnak továbbra is több nehézsége van. A két legfontosabb: még mindig bizonytalan egészségi állapotom és az út költségei. Egészségem ugyan javult, de még mindig gyakoriak a kimerültségi állapotok és a melancholikus hullámok. A hozzáértők számítása szerint egy négy-öt havi tanulmány- és információs út (a szomszéd államok fővárosait is beleértve) legalább 3000 dollárba kerülne. Ennek az összegnek legfeljebb egyharmad részét tudnám a sajátomból fedezni. (Itt nagy a drágaság, és budgetünk itthon veszedelmesen összeszorult.) Ha egy kissé több lesz az időm és jobb a kedvem, körül fogok nézni, hogy hogyan lehetne a pénzt összehozni. Cikkek írására nem gondolok, mivel míg a Dunánál leszek, nem írhatnék azzal a teljes őszinteséggel, ami nélkül az egész „tanulmány” nem volna értelme. Egy megírandó könyvre pedig előleget kapni aligha sikerülne az én koromban. De hát valahogy csak célt fogok érni, főltéve, hogy ez a cél valóban reális, nem pedig aggkori tépelődés és Nörgelei.²

Leveled utolsó passzusában felcsillant egy reménység, és ez ad erőt nekem arra, hogy ne dobjam el végleg a kardot.

Egyelőre a State Department meghívására egy hosszabb rádiókurzust tervezek a magyar közösség számára *Az amerikai demokrácia növekedése* címen, mely alkalmat adna arra is, hogy párhuzamokat vonjak az amerikai és a magyar (gyakran általános európai) állapotok és értékek között. Ha kell, ötven radiotalkot is engedélyeznének. A terv még nem végleges, és nemcsak tőlem függ. (Nagyon komiszul volna megfizetve.)

Heroikus munkátokhoz erőt és egészséget kívánva,
szeretettel és hűséggel üdvözl a Kegyelmes Asszonnyal együtt
tisztelő barátod

PIL 704. f. 82. ó. e. (eredeti)

¹ Nem a mi, hanem a hogyan a fontos (francia).

² Aggodalmaskodás (német).

263. KHAYATT WADIH KÁROLYI MIHÁLYNÉHOZ

(Dénesfa, 1946. augusztus 26.)

Kedves Elnök,

Már értesültek arról, hogy távirat érkezett Illés Bélához Moszkvából, hogy Béla jelentkezett, és legelső alkalommal indítják hazafelé. Azóta eltelt egy hó, és Béla még mindig nincsen idehaza.¹ Tehát mindennap várjuk, lessük.

Én vettem ezen örömteljes hírt közvetlenül Illés Béla szájából, amikor július hó végén Pesten tartózkodtam. Elhíheti, hogy milyen boldogság öntött el. Már másnap hajnalban rohantam Dénesfára vinni a jó hírt Ilona grófnénak.

E hír mindnyájunkat új életre felerősített. A legutóbbi évek sok keserősége után végre Béla biztos jelenléte mindnyájunk arcára a boldog mosolyt öntötte el. És mindezt Maguknak, a Maguk hazatérésének köszönhetjük. Nekem szívügyem volt Béla sorsa, mert Ilona grófné fiai közül Béla nőtt a szívemhez legjobban, ezt csak most láttam, amikor sorsa olyan kétessé vált, amióta hatósugarunkból kiesett. Személyes hálám Maguk iránt mélységes, szeretném ennek némi tanújelét adni. Mit tehetnék? Lehetnék-e egyáltalán valamiben a segítségükre? Hosszú tépelődés és gondolkodás után, Ilona grófnéval való megbeszélés alapján felajánlom munkámat magyarországi vagyonuk restituálása terén.